

THE PINK MAMA'S & PAPA'S

Themanummer Homoseksueel ouderschap – Uitgelezen, jg. 7 nr. 1 (2001)

eindredactie: Caroline Claeys

Bijdragen:

- Een studie naar de psychologie en het gedrag van kinderen uit homoparentale gezinnen.
door Dr. Stéphane Nadaud p.2
  - Stéphane Nadaud onderzocht in Frankrijk de situatie van 58 kinderen tussen 4 en 16 jaar die door homoseksuele ouders werden opgevoed.
- Lesbisch ouderschap. Een follow-up studie van moeders en kinderen
door Anne Brewaeys p.5
  - Anne Brewaeys volgde voor haar onderzoek 30 Belgische lesbische paren die via een anonieme donor kinderen kregen.

EEN STUDIE NAAR DE PSYCHOLOGIE EN HET GEDRAG VAN KINDEREN UIT HOMOPARENTALE GEZINNEN

door Dr. Stéphane NADAUD

In deze wetenschappelijke studie onderzoekt Dr. Stéphane Nadaud vanuit medisch perspectief de psychologische eigenschappen van kinderen die opgroeien in een homoparentaal gezin. De auteur, specialist in de kinderpsychiatrie, levert hier het resultaat van zijn doctoraal proefschrift, dat zich baseert op een gedragsstudie en een psychologisch onderzoek bij 58 kinderen. Hoofdbetrachting hierbij was om, los van alle mogelijke vooroordelen die het onderwerp heeft doen ontstaan, een wetenschappelijke studie uit te voeren, geleid door een strenge methodiek.

De conclusie die Dr. Nadaud brengt na het analyseren van de onderzoeksresultaten maakt, net als in de sinds de jaren zeventig in Europa en de Verenigde Staten uitgevoerde studies, komaf met de bestaande maatschappelijke ideologie. De bestudeerde kinderen blijken, gemeten op de EAS-schaal (Emotionality-Activity-Sociability), erg actief te zijn, minder sociaal voelend dan anderen, maar wel een gevoeliger temperament te hebben. Maar het feit dat zij worden opgevoed door homoseksuele ouders blijkt geen doorslaggevende factor in de analyse, en maakt hen op zich niet verschillend van andere leeftijdsgenoten.

Het onderzoek

In totaal 58 kinderen van 4 tot 16 jaar – 35 meisjes en 23 jongens - hebben aan het onderzoek deelgenomen, door middel van een door de ouders ingevulde anonieme vragenlijst. Het merendeel (59%) is in een heteroseksuele situatie verwekt, tijdens een geslachtsrelatie (64%) door kunstmatige inseminatie (22%), of met de hulp van een draagmoeder. Een klein aantal onder hen (12%) werd geadopteerd. Doorgaans leeft de erkende ouder – dit is in vier op vijf gevallen een moeder - samen met de partner, een relatie die gemiddeld reeds zeven jaar duurt. Negentig procent van de kinderen is op de hoogte gebracht van de homoseksualiteit van de ouders.

Om ethische redenen werden de kinderen niet zelf ondervraagd, maar werd aan hun ouders een vragenlijst voorgelegd, op voorwaarde dat zij als erkende vader of moeder optraden, er het hoederecht over hadden gekregen, en er ook regelmatig mee

samenleefden. Een opmerkelijke vaststelling hierbij was dat de ouders eerder bevreesd waren voor de gevolgen van hun houding voor de kinderen, dan dat de kinderen hiervan rechtstreeks de invloed ondervonden.

Het onderzoek kan in zekere zin een vertekend beeld weergeven, niet het minst door het beperkte aantal kinderen dat werd opgenomen in de analyse. Ook het feit dat niet zij, maar hun ouders op de vragen hebben geantwoord geeft natuurlijk geen juist beeld van de situatie waarin de kinderen zich 'zelf' bevinden. Het moet ook gezegd dat de ouders voornamelijk mensen zijn die getuigen van een zekere economische en culturele welstand. Zo heeft 85% van de ondervraagden hogere studies achter de rug. Tenslotte is elke vergelijking met kinderen uit andere bevolkingsgroepen niet eenvoudig, aangezien er niet zoiets werd gedefinieerd als een vergelijkbare groep.

De resultaten

Het gaat dus niet om een vergelijkend onderzoek, maar om een studie rond de gedragstoestand en de psychologie van kinderen uit homoparentale gezinnen, zonder dat daarbij de nadruk wordt gelegd op de specificiteit van de situatie in maatschappelijk opzicht.

In zekere zin is de conclusie van Dr. Nadaud voor de hand liggend: het zijn niet de kinderen uit monoparentale gezinnen, noch hun homoseksuele ouders die het probleem vormen, maar de perceptie van die groep binnen de samenleving. Als er van enig afwijkend gedrag sprake is, dan is het wel door de sociale druk die van buitenaf wordt opgelegd, eerder dan door psychologische factoren inherent aan de onderzochte personen. "Niet zozeer de homoparentaliteit op zich, dan wel de sociale gevolgen ervan, en de mogelijke familiale breuk die daardoor zou kunnen ontstaan, blijken problematisch te zijn", zo stelt de auteur.

Dit fenomeen komt duidelijk tot uitdrukking wanneer men de resultaten vergelijkt van kinderen die van bij de geboorte in een homoparentaal gezin terecht zijn gekomen, met die van kinderen die pas later in deze situatie zijn terecht gekomen. Deze laatsten scoren merkkelijk minder goed dan de eerste groep, die ook een beter resultaat haalt voor wat betreft de zogenaamde 'coping' (het zich kunnen aanpassen aan verschillende omstandigheden).

Het vaak gestelde dilemma als zouden kinderen van homoseksuele ouders moeilijk het verschil kunnen maken tussen de beide seksen wordt eveneens ontkracht door de studie.

De meeste kinderen blijken immers in staat om de sekseverschillen op te meten uit hun ervaring met de bredere omgeving.

Kinderen uit homoparentale gezinnen zijn volgens de studie van Dr. Nadaud iets actiever dan het algemeen gemiddelde, zij zijn emotioneel iets minder sterk, en blijken ook minder behoefte te hebben aan sociale contacten, waarin ze in niet onbelangrijke mate gedreven worden door de reactie van de mensen om hen heen. Maar vanuit puur wetenschappelijk oogpunt bekeken, en meer bepaald vanuit het perspectief van de psychiatrie, verschillen zij niet van hun leeftijdsgenoten die opgroeien in een heteroseksueel milieu.

Dr. Stéphane NADAUD, Approche psychologique et comportementale des enfants vivant en milieu homoparental, Etude sur un échantillon de 58 enfants élevés par des parents homosexuels, Thèse pour l'obtention du diplôme d'Etat de Docteur en médecine, Université Bordeaux 2 – Victor Segalen, 2000.

Bespreking : Frank Vereecken

LESBISCH OUDERSCHAP EEN FOLLOW-UP STUDIE VAN MOEDERS EN KINDEREN

door **Anne Brewaeys**

psycholoog, seksuoloog

Onder invloed van de emancipatiebewegingen in de jaren 70 nam de maatschappelijke tolerantie tegenover homoseksualiteit toe. Zo werd bijvoorbeeld in 1981 "homoseksuele gerichtheid" officieel verwijderd uit de internationale classificatie van psychiatrische ziektebeelden. En meer recent werd in Nederland het wettelijke huwelijk opengesteld voor homoseksuele paren. Als gevolg van deze toegenomen permissiviteit komen lesbische vrouwen steeds vaker openlijk uit voor hun seksuele geaardheid en langzamerhand wordt ook lesbisch ouderschap zichtbaar.

Tot nu toe hadden de meeste lesbische moeders kinderen uit een vroegere heteroseksuele relatie. Tegenwoordig verkiezen zij echter steeds vaker kinderen te krijgen binnen een bestaande lesbische relatie of als alleenstaande lesbische vrouw. De grote meerderheid van deze nieuwe generatie lesbische moeders gebruikt voor het bekomen van een zwangerschap donorsperma en doet hiervoor beroep op een officiële spermabank. De status van de donor kan sterk uiteenlopen. In België zijn alle donoren anoniem. In Nederland is er recent een wet gestemd die donoren verplicht hun identiteit te laten registreren zodat het (volwassen)kind over de mogelijkheid beschikt om te achterhalen wie de donor was. Tegenwoordig zoeken lesbische vrouwen echter steeds vaker een bekende donor binnen hun vrienden- of familiekring en vanzelfsprekend bestaat er dan een aanwijsbare biologische verwekker. De opvoedingsrol die zij aan deze donor toekennen, kan sterk variëren. Onder lesbische vrouwen bestaat er dus een waaier van mogelijkheden om hun leven te delen met kinderen.

Een follow-up studie

In de hier gepresenteerde studie werden 30 lesbische paren opgevolgd die via een anonieme donor kinderen kregen. Het doel was de kwaliteit van de gezinsrelaties, de emotionele ontwikkelin en de ontwikkeling van sekserollen van 4- tot 8- jarige kinderen te bestuderen. Zij werden vergeleken met een groep van 38 heteroseksuele gezinnen die via donorinseminatie (DI) kinderen kregen en met een groep van heteroseksuele gezinnen die via de natuurlijke weg kinderen kregen. De onderzoeksvragen werden afgeleid van de drie belangrijkste kenmerken van deze nieuwe gezinsvorm: (1) de af-

wezigheid van een vader, (2) de homoseksuele gerichtheid van de moeders en (3) het gebruik van een anonieme donor.

De afwezigheid van een vader

De terughoudendheid van de meeste fertiliteitcentra om lesbische vrouwen te insemineren, is voornamelijk gebaseerd op de fundamentele overtuiging in onze Westerse cultuur dat ieder kind een vader nodig heeft voor een normale psychologische ontwikkeling. Diverse psychologische theorieën hebben het belang van een vader (figuur) benadrukt.

De *psychoanalyse* beschouwt deze laatste als onmisbaar voor de oplossing van het oedipale conflict. In deze fase dient het jongetje zijn incestueuze verlangens naar de moeder op te geven door zich te identificeren met de vader. Zijn afwezigheid zou de kans vergroten dat de jongen zich minder mannelijk gedraagt en later een homoseksuele oriëntatie ontwikkelt (Freud 1905, Bieber et al. 1962). Alhoewel Freud minder overtuigend was in de beschrijving van de vrouwelijke psychoseksuele ontwikkeling, gelooft hij dat afwezigheid van een vader ook voor meisjes zou leiden tot een verstoorde seksuele identiteit (Freud 1933).

De vader speelt volgens een aantal *object-relatietheoretici* echter ook een rol in de ontwikkeling van een autonome identiteit. De opbouw van een eigen identiteit veronderstelt dat het kind los moet komen uit de symbiotische relatie met de moeder. De vader zou in dit losmakingproces een cruciale rol spelen door met het kind en belangrijke hechtingsrelatie aan te gaan (Abelin 1971, Chodorow 1978). De aanwezigheid van een tweede persoon maakt het voor een kind gemakkelijker om zijn /haar anders zijn ten opzichte van de biologische moeder te ervaren. De vraag blijft echter of deze rol noodzakelijkerwijs door een man dient te worden vervuld. Waarom zou bijvoorbeeld niet een andere vrouw, zoals de sociale moeder in een lesbische relatie, de figuur kunnen zijn die de symbiose met de biologische moeder helpt te doorbreken?

In tegenstelling tot de psychoanalytische theorie, leggen *sociale leertheoretici* de nadruk op bewuste leerprocessen.

Zij benadrukken dat de vader onmisbaar is voor het aanleren van adequaat sekserolgedrag gedurende de eerste levensjaren (Bandura 1977). Recent is echter gebleken dat andere modellen, zoals die van leeftijdsgenootjes en meer algemene culturele stereotiepen een sleutelrol spelen in het aanleren van sekserolgedrag (Fagot and Hagan 1991, Maccoby 1992).

De homoseksuele gerichtheid van de moeders

Dat homofobische trekjes echter diep ingeworteld blijven in de samenleving, merk je onder andere aan de publieke weerstand tegen lesbisch ouderschap. Lesbische vrouwen ondervinden in België nog steeds meer moeilijkheden om na een echtscheiding gelijke rechten over hun kinderen te krijgen. Verondersteld wordt dat lesbische vrouwen over minder "moederlijke" eigenschappen zouden beschikken dan hun heteroseksuele zusters en dat hun kinderen meer kans zouden hebben op emotionele problemen. De lesbische identiteit van de moeder zou daarenboven de psychoseksuele ontwikkeling van de kinderen beïnvloeden, hun dochters zouden minder vrouwelijk zijn en hun zoons minder mannelijk waardoor de kans op een latere homoseksuele gerichtheid zou vergroten.

Kinderen die opgroeiden bij lesbische moeders zijn in het verleden al vaker bestudeerd. Vooral in Amerika en Engeland werden een aantal studies verricht onder *gezinnen waarvan de lesbische moeders kinderen hadden uit een vorig huwelijk*. Geen van de 17 onderzoeken kon enig negatief effect aantonen van lesbisch ouderschap op de psychologische ontwikkeling van de kinderen. Wat betreft hun ouderlijke kwaliteiten deden lesbische moeders het in een aantal studies zelfs beter dan de heteroseksuele moeders waarmee ze werden vergeleken. Hun kinderen hadden niet vaker gedragsproblemen en hun sociale ontwikkeling verliep normaal. Zij hadden niet vaker problemen met hun genderidentiteit (ben ik een jongen of een meisje?) en vertoonden hetzelfde sekserolgedrag (gedraag ik mij als een jongen of een meisje?) als andere kinderen. Studies van volwassenen opgegroeid bij een lesbische moeder rapporteerden geen verschillen in seksuele oriëntatie (ben ik homo of hetero?) met de controlegroepen van volwassen kinderen opgegroeid bij heteroseksuele moeders (voor een recent literatuuroverzicht: zie Brewaeyts & van Hall, 1997).

Kinderen die zijn geboren in een lesbische relatie via DI, vertonen echter een aantal belangrijke verschillen met de kinderen uit het bovenvermelde onderzoek:

(1) De positie van de sociale moeder. In deze nieuwe gezinsvorm is er van bij de aanvang een tweede moeder aanwezig, de sociale moeder, die samen met de biologische moeder dit kind heeft gewenst. Haar rol in het gezin verschilt met die van de traditionele vader omdat ze een vrouw is en omdat een genetische band met het kind ontbreekt. Over de invulling van haar positie in het gezin is nog maar weinig bekend. In dit onderzoek werd daarom aandacht besteed aan de kwaliteit van haar relatie met de biologische moeder, de kwaliteit van haar relatie met het kind en de perceptie door het kind zelf van de rol van beide moeders.

(2) De afwezigheid van een vader. DI kinderen van lesbische moeders zijn geboren zon-

der ooit een vader te hebben gehad. De meeste van de kinderen uit de bovenvermelde onderzoeksgroepen werden geboren in een heteroseksuele relatie en groeiden gedurende hun eerste levensjaren op in aanwezigheid van een vader. Het was pas in een latere fase dat hun moeder openlijk uitkwam voor haar lesbisch zijn. Omdat men ervan uitgaat dat precies vroegkinderlijke ervaringen een rol spelen in de latere psychologische ontwikkeling, gelden de gevonden resultaten niet automatisch voor deze nieuwe generatie lesbische gezinnen. In dit onderzoek werden daarom de volgende kenmerken van het kind bestudeerd: de gedrags- en emotionele ontwikkeling en de ontwikkeling van het sekserolgedrag.

Het gebruik van een donor

Als de donor anoniem blijft, dan zullen kinderen uit lesbische gezinnen onbekend blijven met de helft van hun genetische oorsprong. Dit hebben zij gemeen met de kinderen van heteroseksuele paren die beroep deden op DI. Diverse auteurs beklemtoonden reeds dat de afwezigheid van enige informatie over de donor zou kunnen leiden tot latere identiteitsproblemen (Meerum Terwoght 1993, Daniels and Tailor 1993, van Kampen 1989). Resultaten van empirisch onderzoek die deze veronderstelling onderschrijven, ontbreken echter nog. Het blijft daarom een open vraag wat het effect is van het gebruik van een anonieme donor op het welzijn van het kind.

Follow-up studies over DI kinderen die opgroeiden bij lesbische moeders zijn uiterst schaars (Patterson 1994, 1995, Flaks 1995, Chan et al 1997, Golombok et al. 1997). Voorlopig werden er echter geen negatieve resultaten bekomen met betrekking tot de emotionele, cognitieve en psychosexuele ontwikkeling van de kinderen. Net zoals in ons eigen onderzoek waren de kinderen ook in deze studies te jong om de langdurige effecten na te gaan van het gebruik van een anonieme donor. Wel onderzocht ik wat DI ouders, in zowel de lesbische als in de heteroseksuele gezinnen, aan de kinderen hadden verteld over hun ontstaansgeschiedenis.

Onderzoeksmethoden

Een gedetailleerde beschrijving van de onderzoeksgroepen, van de gebruikte meetinstrumenten en van de data-analyse is te vinden in een gepubliceerd wetenschappelijk artikel (Brewaeyts et al. 1997). Voor deze bijdrage heb ik mij beperkt tot een samenvatting van de belangrijkste resultaten.

Aan alle lesbische paren die tussen 1986 en 1991 een DI behandeling kregen in het Centrum voor Reproductieve Geneeskunde, Vrije Universiteit Brussel, werd gevraagd of zij bereid waren deel te nemen aan een follow-up onderzoek. In dit onderzoek werd het

eerst geboren kind uit elk gezin betrokken, dat waren 15 jongens en 15 meisjes met een gemiddelde leeftijd van 5 jaar. De gemiddelde leeftijd van de biologische moeder was, op het moment van het interview, 36 jaar. Het opleidingsniveau van beide vrouwen was vrij hoog, 56% was gelovig en de gezinnen leefden overwegend in een middelgrote stad of dorp.

De gegevens van de lesbische gezinnen werden vergeleken met twee controlegroepen die, wat betreft de bovengenoemde demografische variabelen, gelijk waren.

Heteroseksuele DI gezinnen werden erbij betrokken omdat zij, ondanks hun verschillende gezinsstructuur, met lesbische stellen het gebruik van een anonieme donor gemeen hadden. Een derde vergelijkingsgroep waren de heteroseksuele gezinnen met een natuurlijk geboren kind.

Via diverse meetinstrumenten, zoals een gestandaardiseerd interview, observaties, gestandaardiseerde vragenlijsten ingevuld door de ouders en psychologische tests afgenomen van de kinderen heb ik gegevens verzameld over het functioneren van ouders en kinderen in de drie groepen.

De belangrijkste resultaten

Gezinsrelaties

De kwaliteit van de partnerrelatie werd aan de hand van een vragenlijst, ingevuld door beide partners (GRIMS: Rust et al. 1990) vergeleken tussen de lesbische stellen enerzijds en de twee groepen van heteroseksuele paren anderzijds. Er werden geen verschillen gevonden tussen de groepen: lesbische paren waren net zo tevreden met hun partnerrelatie als heteroseksuele paren.

Via gestandaardiseerde interview- en observatiemethoden (Quinton and Rutter, 1978) werd er gekeken naar de kwaliteit van de interacties tussen (biologische) moeder en kind in alle gezinsvormen, tussen vader en kind in de hetero-gezinnen en tussen sociale moeder en kind in de lesbische gezinnen.

Door middel van deze methode wordt aan beide ouders gevraagd hun kind zo gedetailleerd mogelijk te beschrijven. Van de dagelijkse activiteiten zoals opstaan, eten, naar school gaan, spelen met de kinderen, naar bed gaan... wordt verslag uitgebracht. In al deze domeinen wordt er gekeken naar het interactiepatroon tussen ouders en kind. Speciale aandacht wordt besteed aan de manier waarop het gezin met conflicten omgaat en hoe beide ouders inspelen op de emotionele behoeften van het kind. De interviews vinden plaats in het gezin en duren gemiddeld 2,5 uur. Aan de hand van al deze

verkregen informatie worden twee globaalscores berekend: de kwaliteit van de (biologische) moeder-kind interactie en de kwaliteit van de vader-/sociale moeder-kind interactie.

Een vergelijking van deze globale scores tussen de drie groepen leverde het volgende beeld op. Lesbische biologische moeders verschilden niet van de heteroseksuele biologische moeders; in beide gevallen was de moeder-kind interactie gemiddeld tot goed. De vergelijking tussen de sociale moeder in de lesbische gezinnen en de vader in de heterogezinnen leverde echter wel een verschil op. Sociale moeders vertoonden een kwalitatief hogere interactie met hun kind dan vaders. Bij de interpretatie van deze resultaten moeten we echter ook rekening houden met de volgende gegevens: In de 3 onderzoeksgroepen scoorden alle vrouwen hoger dan de mannen, ongeacht hun seksuele oriëntatie. Zowel de heteroseksuele moeders als de lesbische moeders vertoonden een betere interactie met hun kinderen dan de vaders. Dit betekent dus dat de gevonden verschillen tussen de sociale moeder in de lesbische gezinnen en de vader in de heteroseksuele gezinnen eerder te wijten zijn aan het geslacht van de ouderfiguur dan aan de seksuele oriëntatie van de ouderfiguur.

Het feit dat de sociale moeder in een lesbisch gezin een vrouw is en geen man, onderscheidde dus duidelijk haar positie ten opzichte van de kinderen met die van de vader in het heteroseksuele gezin. Dit verschil was niet alleen merkbaar in de kwaliteit van de ouder-kind interactie, ook de verdeling van de gezinstaken verschilde duidelijk tussen lesbische en heterogezinnen. In alle praktische opvoedingstaken hielp de sociale moeder haar partner veel actiever dan de vader. Bovendien werden in ongeveer de helft van de lesbische paren opvoedings- en professionele taken evenredig verdeeld tussen de partners terwijl dit in geen enkel heteroseksueel gezin het geval was. Omdat de zorg voor kinderen echter een traditioneel vrouwelijke activiteit is, zullen deze resultaten u misschien niet eens zo verbazen. Vaders staan zowel in de volksmond als in sommige psychologische theorieën symbool voor de autoriteit in het gezin. Dit is de reden waarom ik ook grondig heb onderzocht hoe beide lesbische moeders omgingen met discipline. Lesbische sociale moeders, zo bleek, hielpen hun partner veel vaker met het disciplineren van het kind dan heteroseksuele vaders. Conflicten rond "gehoorzaamheid" kwamen ook niet vaker voor in lesbische gezinnen dan in heterogezinnen.

Gezinsrelaties werden niet alleen bestudeerd via informatie verkregen van de ouders. Door middel van de Familie Relatie Test (Baarda en van Londen 1985), bestudeerde ik hoe het kind zelf zijn/haar beide ouders waarnam. Met dit instrument worden zowel de positieve als de negatieve gevoelens van het kind ten opzichte van de ouders

geregistreerd. De interview(st)er nodigt het kind uit voor een spel over haar/zijn familie. Via zelf gekozen kartonnen figuurtjes stelt het kind zijn/haar gezin samen. Dan krijgt het kind kaartjes waarop een "gevoel" staat geschreven (vb. wie geef je graag een zoen, op wie ben je wel eens boos, wie moet bij je zijn als je ziek bent?...). Deze kaartjes worden door het kind aan het figuurtje gegeven bij wie het gevoel het beste past. Uiteindelijk wordt geïnventariseerd hoeveel en welke gevoelens een kind aan iedere ouderfiguur heeft toegekend. Via deze methode vergeleek ik dus hoe een kind in een lesbisch gezin beide moeders waarnam en hoe een kind in een heteroseksueel gezin vader en moeder waarnam. Mijn speciale aandacht ging uit naar de tot dusver onbekende rol van de sociale moeder.

Uit de resultaten bleek dat de kinderen uit de lesbische gezinnen aan de sociale moeder dezelfde hoeveelheid en soorten gevoelens toewezen als kinderen uit de heteroseksuele gezinnen aan hun vader toewezen. Met andere woorden, vaders en sociale moeders werden door de kinderen op dezelfde manier waargenomen. Dit betekent in eerste instantie dat de sociale moeder door de kinderen net zo goed als 'ouderfiguur' werd ervaren als de vader. Een tweede interessant resultaat is dat de biologische moeder in de drie onderzoeksgroepen door het kind werd waargenomen als de belangrijkste figuur. Zowel de sociale moeder als de vader kregen een minder grote plaats toebedeeld in de waarneming van het kind. De opvallende gelijkenissen tussen de vader en de sociale moeder vanuit het perspectief van het kind, weerspiegelen dus niet de door ons geobserveerde verschillen in opvoedingskwaliteit tussen vader en sociale moeder. Verder onderzoek is nodig om meer inzicht te krijgen in de verschillen tussen de rol van de vader en die van de sociale moeder.

De belangrijkste conclusie uit al deze gegevens betreffende de gezinsrelaties is echter dat kinderen van lesbische moeders zijn opgegroeid in een warm en stimulerend gezinsklimaat. Beide moeders waren nauw betrokken bij de opvoeding en tussen de sociale moeder en het kind bestond er een belangrijke hechtingsrelatie. Het door dit onderzoek geschetste beeld van een lesbisch gezin contrasteert scherp met de actuele sociale en juridische realiteit waarin deze families worden behandeld als eenoudergezinnen. Het formeel ontkennen van de rol van de sociale moeder in de opvoeding maakt deze gezinnen uiterst kwetsbaar. Het blijft nog maar de vraag of, bijvoorbeeld in geval van overlijden van de biologische moeder of van een scheiding tussen partners, deze sociale moeder haar relatie met de kinderen kan verder zetten. Daarom dient er nodig werk te worden gemaakt van een wetgeving die homoseksuele gezinnen en hun kinderen gelijke rechten geeft.

De ontwikkeling van het kind

De gedrags- en emotionele ontwikkeling

Het voorkomen van gedrags- en emotionele problemen bij het kind werd in kaart gebracht via de Child Behaviour Checklist (CBCL, Verhulst 1996). Deze gestandaardiseerde vragenlijst werd ingevuld door de moeders en is speciaal ontworpen om op een snelle manier probleemgedrag op te sporen. De scores van de kinderen uit lesbische gezinnen werden vergeleken met die van de kinderen uit de heteroseksuele gezinnen. Zowel de jongens als de meisjes van lesbische moeders vertoonden dezelfde gedrags- en emotionele ontwikkeling als de kinderen opgegroeid in een heteroseksueel gezin. Dus de veronderstelling dat kinderen zonder vader vaker gedrags- en emotionele problemen zouden vertonen, werd door onze resultaten niet bevestigd. Het feit dat deze kinderen van bij de aanvang door twee personen werden opgevoed en zich hierdoor onderscheiden van de meeste eenoudergezinnen, is in dit verband van groot belang. Een aantal empirische studies vonden onder de jongens in eenoudergezinnen vaker gedragsproblemen (Hetherington 1988, 1989, Hess and Camara 1979, Wallerstein & Kelly 1980). Het is echter bekend dat gezinnen met alleen een moeder aan het hoofd vaker te kampen hebben met financiële problemen en dat de meerderheid van deze kinderen de scheiding van hun ouders heeft moeten verwerken. Deze kenmerken, die ongetwijfeld de gedrags- en emotionele ontwikkeling van de betrokken kinderen beïnvloeden zijn afwezig in de door ons onderzochte lesbische gezinnen. Onze resultaten bevestigen dus de veronderstelling dat niet zozeer de afwezigheid van een vaderfiguur maar de aanwezigheid van andere stresserende gezinskenmerken, de kans op emotionele problemen onder de kinderen verhoogt.

Het sekserolgedrag

Gegevens over het sekserolgedrag van de kinderen werden verzameld via een vragenlijst ingevuld door de moeder (PSAI: Golombok et al. 1993). Hieruit bleek dat er geen enkel verschil bestond tussen kinderen van lesbische moeders en kinderen die waren opgegroeid bij een heteroseksuele moeder en vader. Jongens en meisjes van lesbische moeders vertoonden dus precies dezelfde voorkeuren voor soorten speelgoed, vriend(innet)jes, spelletjes en ook in hun fantasiespel werden geen verschillende voorkeuren gevonden voor mannen- dan wel vrouwenfiguren.

Onze resultaten ondersteunen de opvatting dat de verwerving van adequaat sekserolgedrag bij kinderen slechts in geringe mate wordt beïnvloed door de aan- of afwezigheid van de vader.

Informatie over de ontstaansgeschiedenis

In 29 van de 30 lesbische gezinnen wist het kind dat de moeders beroep hadden gedaan op een donor en dat werd door het kind zelf verteld met een verhaal in de stijl van "Mijn moekes zijn een zaadje gaan halen bij de dokter in Brussel". Alle kinderen wisten dat ze geen vader hadden maar wel twee moeders. In 18 van de 30 gezinnen gebruikte het kind de namen "mama /moeke", in de overige gezinnen kreeg de sociale moeder een andere benaming, meestal haar voornaam of een speciaal uitgekozen troetelnaam.

In slechts 1 van de 38 heteroseksuele DI gezinnen wist het kind dat de ouders beroep hadden gedaan op een donor. De grote meerderheid (74%) was ook niet van plan het kind hierover in de toekomst te informeren.

Dit verschil in openheid versus geheimhouding tussen lesbische en hetero DI paren werd ook weerspiegeld in hun opvattingen over de status van de donor. Van de lesbische moeders zou 56% een donor hebben verkozen wiens identiteit was geregistreerd, terwijl slechts 9% van de hetero DI paren hiervoor opteerde.

Deze lesbische moeders anticipeerden op de mogelijkheid dat hun kind later vragen zou kunnen stellen over de donor. Slechts één heteroseksueel ouderpaar hield rekening met deze mogelijkheid.

De toekomst

De kinderen uit deze studie groeiden op in een warm en veilig tweemoedernest en logischerwijs ging het goed met hun eigen psychologische ontwikkeling. Deze studie bevestigt dus nog maar eens dat de publieke weerstand tegen lesbisch ouderschap eerder berust op persoonlijke moraal dan op empirische kennis.

Het verhaal van deze follow-up studie is echter nog maar net begonnen. De kinderen in dit onderzoek waren gemiddeld 5 jaar oud en op deze jonge leeftijd wordt het welzijn van kinderen voornamelijk bepaald door het opvoedingsklimaat in het gezin.

Er blijven dus nog een aantal belangrijke vragen onbeantwoord.

Ten eerste, de kinderen in dit onderzoek beschikken nog niet over de nodige cognitieve vaardigheden om het anders zijn van hun gezinsstructuur te bevatten. In hun ogen is hun gezin zo gewoon als elk ander. Het is pas vanaf de basisschool dat vriendschappen een steeds belangrijker rol gaan spelen. Tijdens de adolescentie in het bijzonder zoeken kinderen voor de opbouw van een eigen identiteit aansluiting bij de jeugdschuld, waar de druk om zich te conformeren soms groot kan zijn. Zonder twijfel zullen deze kinderen botsen op een aantal homofobische reacties. De paar studies over opgroeiende kinderen van lesbische moeders rapporteerden dat een aanzienlijk deel gedurende een

bepaalde periode de lesbische identiteit van de moeders geheim hield voor leeftijdsgenootjes (Lewis 1981, Tasker & Golombok 1995, Golombok & Tasker 1996). Vooral de jongens rapporteerden dat ze zelf wel eens als homo werden bestempeld (Tasker & Golombok 1995, Golombok & Tasker 1996). De potentiële stress die dergelijke sociale intolerante attitudes kunnen veroorzaken had echter geen blijvend effect op hun algemeen welzijn (Lewis 1980, Tasker & Golombok 1995, Golombok & Tasker 1996). Het blijft echter een open vraag hoe deze Belgische kinderen zullen evolueren binnen de actuele maatschappelijke context. In dit onderzoek heb ik ook gegevens verzameld over de sociale netwerken rond het gezin (Brewaeyts et al. 1995). Hieruit bleek dat de nabije familie en vrienden acceptierend waren ten opzichte van deze tweemoedergezinnen. Dit was echter in mindere mate het geval in de professionele omgeving. Slechts 30% van de moeders kon openlijk uitkomen voor haar seksuele oriëntatie. Ook werd er gevraagd naar de samenstelling van de vriendenkring. Opvallend was dat deze hoofdzakelijk bleek te bestaan uit heteroseksuele paren met kinderen (Brewaeyts 1995). Vele vrouwen rapporteerden dat de lesbische subcultuur, waarin zij de voorbije jaren hadden geparticipeerd, vooral gericht was op volwassenen en weinig ruimte bood aan vrouwen met kinderen. Als gevolg hiervan hadden een aantal vrouwen het gevoel dat ze, wat betreft hun sociale contacten, tussen twee stoelen vielen. In 1980 suggereerde Lewis reeds dat kinderen van lesbische moeders er baat bij kunnen hebben om contacten op te bouwen met kinderen uit soortgelijke gezinsvormen. Het gevoel niet de enige te zijn met twee lesbische moeders kan vooral tijdens de adolescentie een belangrijke bijdrage leveren aan het welzijn van deze kinderen (Lewis 1980).

Ten tweede, op deze jonge leeftijd accepteerden de kinderen ook moeders verhaal over het zaadje. Het is pas later dat zij zich zullen realiseren dat deze zaadcel afkomstig is van een man van wie zij biologisch voor de helft afstammen. Of zij zullen wensen te weten wie die donor was blijft vooralsnog een open vraag. Feit is echter dat hen, in het huidige systeem van anonimiteit, deze mogelijkheid niet wordt geboden. Een aantal auteurs hebben gesuggereerd dat de onmogelijkheid om informatie over de donor te verkrijgen de identiteitsontwikkeling van een kind zou kunnen verstoren (van Kampen 1989, Meerum Terwoght 1993). Bovendien beschouwen zij het als een fundamenteel mensenrecht om te weten van wie je afstamt. (Mahlstedt 1989, Daniels 1993, Snowdon 1993, Haimes 1993). Het is in dit verband opvallend dat een aanzienlijk deel van de lesbische moeders rekening zegt te houden met de mogelijkheid dat hun kinderen wensen te weten wie de donor is. Van hen zou 56% om die reden een donor verkiezen wiens identiteit is geregistreerd. Het lijkt mij daarom zeer nuttig om ook in België het debat rond de anonimiteit van spermadonoren weer te openen.

Tot slot, lesbisch ouderschap is niet meer weg te denken uit de samenleving. Dit onderzoek volgde een aantal tweemoedergezinnen die via DI kinderen kregen. Er bestaan echter steeds meer andere mogelijkheden, zowel voor homoseksuele mannen als vrouwen, om hun leven te delen met kinderen. De beste manier om voor deze gezinnen een veilig en tolerant sociaal klimaat te creëren is hen dezelfde juridische en maatschappelijke rechten te geven als de heteroseksuele gezinnen. Mijns inziens biedt de invoering van het homohuwelijk hiervoor de beste garantie.

[Bovenstaande bijdrage is een aangepaste versie van een artikel dat voorheen werd gepubliceerd in het CGSO jaarboek 1998]

de auteur

Universitair Docent Vrije Universiteit Brussel, Vakgroep Ontwikkelingspsychologie
Projectleider NISSO (Nederlands instituut voor Sociaal Seksuologisch Onderzoek),
Utrecht.

Referenties

- Abelin E. (1971). The role of the father in the separation-individuation process. In J. McDevitt & C. Settlage (eds.), *Separation-Individuation*. New York: International University Press, pp.229-252.
- Baarda D. & van London A.(1985). *The Dutch manual of the FRT: De Familie Relatie Test*. Lisse: Swetz & Zeitlinger.
- Bandura (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, New York: Prentice Hall.
- Bene E., Anthony J. (1985). *Manual for the family Relation Test*. Windsor: NFER-Nelson.
- Bieber I., Dain H., Dince P. et al.(1962). *Homosexuality: a psychoanalytic study of male homosexuals*. New York: Basic Books.
- Brewaeyns A., Ponjaert I., Devroey P., Helerhorst F., van Hall E. (1995). Lesbian mothers who conceived after DI: a follow up study. *Human Reproduction*, 10, pp.2731-2735.
- Brewaeyns A., van Hall E.V. (1997). Review: Lesbian motherhood, the impact on child development and family functioning. *J. of Psychosom. Obst. and Gyn.*, 18, pp.1-16.
- Brewaeyns A., Golombok S., Ponjaert I., van Hall E.V. (1997). Donor Insemination: Child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction*, 12, pp.1349-1359.
- Chan R., Raboy B. and Patterson C. (1998). Psychosocial adjustment among children conceived via donor insemination by lesbian and heterosexual mothers. *Child Development*, 69, pp.443-457.
- Chodorow N. (1978). *The reproduction of mothering: psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkeley: University of California Press.
- Daniels K., Taylor K. (1993). Secrecy and openness in Donor Insemination. *Politics & Life Sciences*, 12, pp.155-170.
- De Bruyn J.K., de Graaff I., Brewaeyns A., Helmerhorst F. (1996). Knowing the unknown: DI couples' choice for anonymous/ identifiable donors. In *Book of Abstracts ESHRE Maastricht*. Oxford: Oxford University Press, pp.53

- Fagot B., Hagan R. (1991). Observations of parents reactions to sex stereotyped behaviors: age and sex effects. *Child Development*, 62, pp.617-628.
- Flaks D., Fisher I., Masterpasqua F. et al. (1995). Lesbians choosing motherhood: a comparative study of lesbian and heterosexual parents and their children. *Developmental Psychology*, 31, 1, pp.105-114.
- Freud S. (1905/1953). Three essays on the theory of sexuality.
- In J. Strachey (ed.), *On Sexuality*, Vol 7. London: Penguin books.
- Freud S. (1933). *Psychology of women: new introductory lectures on psychoanalysis*. London: Hogarth Press.
- Golombok S., Rust J. (1993). The Pre School Activity Inventory: a standardized assessment of gender role in children. *Psychological Assessment*, 5, pp.131-136.
- Golombok S., Tasker F. (1996). Do parents influence the sexual orientation of their children?: findings from a longitudinal study of lesbian families. *Developmental Psychology*, 32, pp.3-11.
- Golombok S., Tasker F. and Murray C. (1997). Children raised in fatherless families from infancy: family relationships and the socio-emotional development of children of lesbian and single heterosexual mothers. *J. Child Psychol. Psychiatry*, 38, pp.783-791.
- Haines E. (1993). Secrecy and openness in DI: a sociological comment on Daniels and Taylor. *Politics & Life Sciences*, 12, pp.178-179.
- Hess R., Camara K. (1979). Post divorce relationships as mediating factors in the consequences of divorce for children. *J. of Social Issues*, 35, pp.79-96.
- Hetherington E. (1988). Parents, children and siblings six years after divorce. In Hinde R. and Steveson Hinde J. (eds.), *Relationships with families*. Cambridge: Cambridge University Press, pp.311-331.
- Hetherington E. (1989). Coping with family transitions: winners, losers and survivors. *Child Development*, 60, pp.1-4.
- Lewis K. (1980). Children of lesbians, their point of view. *Social Work*, 25, pp.198-203.
- Maccoby E.E. (1992). The role of parents in the socialization of children. *Developmental Psychology*, 28, pp.1006-1017.
- Mahlstedt P., Greenfield D. (1989). Assisted reproductive technology with donor gametes: the need for patient preparation. *Fertil. Steril.*, 52, pp.908-917.
- Meerum Terwoegt M.(1993). De KID-discussie en een herbezing van het vaderschapsconcept. In Meulenbelt A. (ed.), *Het kind en het badwater: over veranderend ouderschap*. Amsterdam: Van Gennep, pp.39-48.
- Patterson C. (1994). Children of the lesbian baby boom: behavioural adjustment, self concept and sex role identity. In Green B. and Herek G.M.(eds.), *Lesbian and gay psychology: theory, research and clinical applications*. Newbury Park: Sage.
- Patterson C. (1995). Families of the lesbian baby boom: parents' division of labour and children's adjustment. *Developmental Psychology*, 31, 1, pp.115-123.
- Quinton D., Rutter M. (1978). *Parenting breakdown: the making and breaking of intergenerational links*. Aldershot: Avebury Gower Publishing.
- Rust J., Bennun I., Golombok S.(1990). The GRIMS: a psychometric instrument for the assessment of marital discord. *Journal of family therapy*, 12, pp.45-57.
- Snowden R. (1993). Sharing information about DI in the UK. *Politics & Life Sciences*, 12, pp.194-195.
- Tasker F., Golombok S. (1995). Adults raised as children in lesbian families. *Am. Journ. of Orthopsychiatry*, 65, pp.203-215.
- Van Kampen L., Meerum Terwoegt, M. Reijnders C. (1989). Identiteitsproblematiek bij donor-kinderen. *Tijdschrift v. Ontwikkelingspsychologie*, 14, pp.209-215.
- Verhulst F., van den Ende J., Koot H. (1996). *Manual for the Dutch version of the Child Behaviour Checklist/4-18*. Rotterdam: University of Rotterdam, Department of Child Psychiatry.
- Wallerstein J., Kelly J. (1980). *Surviving the break up: how children and parents cope with divorce*. New York: Basis Books.